

866. Björnome, Gryta sn.

Pl. 145.

Litteratur: L 74, D 1:132. J. Bureus, Fa 6 s. 116 n:r 34 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 142, Fa 1 s. 35; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 253; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. Ups. 1717), s. 102; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 450, Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 197; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 246 f.; F. Burman i Nova Acta Soc. Scient. Ups. Vol. 5 (1792), s. 303; R. Dybeck, Reseberättelse 1862 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 32, h. 5 (1876), s. 87; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 288; N. G. Stahre, Runstenarna i Gryta sn, 1938 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Stahre foto 1938 (ATA).

Runstenen står sedan 1946 rest i en tomtbacke 30 m. V om Norrgården, vid västra sidan av bygatan. Ristningsytan vetter mot vägen.

Inskriften finnes upptagen i Joh. Bureus' samlingar, efter en uppteckning av Caspar Cohl. Platsen säges vara: »I Biörnuma byn i Gryta Sokn» (Fa 6). Fa 5: »Biörnum.» — *Ransakningarna* (1672): »Biörnom weed byen 1 Ruhnesteen påskrifwen.» — Om Gryta socken har Peringskiöld (*Monumenta*, bl. 251) följande allmänna anteckning: »Runstenar i denne Sochnen finnes Sex stycken, här effter afritade införde, med sine omnämde orther, på hwilka man allestädes seer ofantlige stora Steenrösor ihopkastade fordomdags tå ägorne af Resar afrogde blifwit, och liggia många på hwarandra upstodde af små stenar, så att man giörligen aftaga kan det the fordom dijtlagde ära.» Träsnitt finnas emellertid i *Monumenta* och i *Bautil* endast av 4 runstenar i Gryta sn. Såväl Björnome-stenen (U 866) som Säva-stenen (U 870) saknas. Inskriften på U 866 är emellertid meddelad och tolkad under följande överskrift: »Wid Biörnum finnes en sunderslagen och defect Runesten, hvars öfverskrift framledne Bureus lichwäl i sin tijd bekommit fullkomlig.» Inskriften meddelas sålunda efter Bureus (Fa 5), och någon självständig läsning finnes icke. Att runstenen var sönderslagen, kan i och för sig icke vara skälet till att Hadorph icke har låtit rita av den; det finns många vida mer defekta runstenar bland hans träsnitt. Den har liksom U 870 kommit på restlängd; men det har aldrig blivit tillfälle att fylla denna lucka i materialet. — O. Celsius granskade inskriften den 12 mars 1727. Platsen var »Biörnom i Gryta Sn». »Ett litet st. af stenen war borta el. nedgräfvit.»

De äldre uppgifterna om runstensens plats äro sålunda mycket knapphändiga. Det är emellertid alldeles klart, att den har funnits i byn eller i dess omedelbara närhet. Om så icke hade varit fallet, skulle uppgifterna säkerligen åtminstone på något håll ha varit mera preciserade. Redan i Caspar Cohls uppteckning har inskriften samma lucka som nu. Tydligt var stenen redan i början av 1600-talet sönderslagen, och ett stycke var förkommet.

Stenen befann sig av allt att döma i samma läge, då Dybeck besökte platsen. »Runstensstyckena, tre till antalet, ligga spridda i en af gårdarne i Björnum. Man omtalar att konung Fredrik (1:ste) under ett jagtbesök i trakten låtit från egorna till byn inflytta stenen, hvilken då skall varit hel... Utom dessa stycken finnas flera större och mindre skärfvor af stenen.» I sin reseberättelse 1862 anmärker han, att stenen »är så styckad, att hans hopsättning och bevaring sannolikt bli omöjliga». Runstensens plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna». Och i beskrivningen (1865) meddelas, att en runsten finnes liggande »vid norra ändan af Björnome by». Sannolikt låg stenen kvar på samma plats ända till 1920, då byborna flyttade den några meter till sin nuvarande plats och uppställde den lutad mot ett stort stenblock. År 1946 lagades stenen och restes; de båda mindre styckena fästes vid huvuddelen med järnkrampor och stenkitt.

Den av Dybeck omtalade traditionen om att runstenen under Fredrik I:s tid blivit flyttad in till byn från ägorne, saknar sannolikt all grund. Att stenen vid denna tid ännu skulle ha varit hel, är bevisligen oriktigt. Egendomligt nog tycks »traditionen», hur den än kan ha upp-

kommit, i någon form ha levat kvar långt senare. Fil. lic. N. G. Stahre har hört uppgivas, att en gammal björnomebo för omkring 30 år sedan (alltså i början av 1900-talet) skulle ha sagt, att stenen hade flyttats till byn »från Norrgårdsägorna uppåt skogen». År 1946 meddelades med största bestämdhet av ett par män i byn, att det skulle finnas ännu en runsten på ägorna, omkring 1 km. V eller NV om byn. Det som då förmodades vara en ristning visade sig emellertid vara ett naturens verk.

Grå, finkornig granit, av samma slag som i Focksta-stenarna (U 875 och 876). Höjd 2,50 m., över nuv. markytan 2,30 m., bredd 1,60 m. Av stenens topp saknas ett triangelformigt stycke på h. sidan. Ytan är fint släthuggen och jämn; den bär icke spår av någon starkare nötning. Ristningen är utomordentligt väl utförd och tydlig. Såväl ornament som runor äro djupt och jämnt ristade. Huvudmotivet i ornamentiken utgöres av en sinnrik bandflätning, där varje slinga, som man följer, varannan gång går över, varannan gång under andra slingor som möta. På några ställen har ristaren gjort dubbla korsningar, den ena dock med grundare huggna linjer. Det förefaller, som om man här hade spår av en första skissering, innan ännu alla detaljer voro fullt klara.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

krukr · lit [ri]t[a] stin þino · aftir · kara fa ... [hi]albi honsalukups mupir
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Krokr let retta stæin þenna æftir Kara, fa[ður sinn. Guð] hialpi hans salu ok Guðs modir.

»Krok lät resa denna sten efter Kåre, sin fader. Gud och Guds moder hjälpe hans själ.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Sk efter 5 r är tydligt, ett kort lodrätt streck. Bst i 9 r är skadad; av 10 i finns endast mellersta delen i behåll. 12 a är helt borta; ytan är här avslagen. 15 i är icke stunget. Av bst i 19 n finns endast en liten spets. 20 o är grunt och svagt synligt; likaså det följande sk. Sk efter 25 n är säkert. Däremot ovisst, om sk funnits efter 29 a. Nedre delen av 31 a med bst finnes i behåll. Övre delen av 32—33 hi borta; möjligen kan nedre h. bst i 32 h spåras. 36 b har en ovanlig form. Återstoden av inskriften är mycket tydlig.

Caspar Cohl (F a 6): Sk utsättes mellan alla ord, vilket är oriktigt. 30—37 fa ... kup · hialbi; ordet **kup** är med all sannolikhet supplerat. — Fullständigt supplerad (30—37 faþur sin · kup hialbi) återges inskriften av Bureus i F a 5, i Peringskiölds *Monumenta*, av N. R. Brocman och F. Burman, i Liljegrens *Runurkunder* och hos Stephens. — Celsius har 30—37 fa ... kup hialbi; också här torde **kup** vara tillagt. — Dybeck 17—20 þti; 30—37 fa ... ialbi.

Om namnet *Krokr* se U 32, om *Kari* Sö 217.

N. G. Stahre finner det med skäl anmärkningsvärt, att ristaren icke har meddelat sitt namn, trots att det finnes så god plats för detta inom runslingan. Ristningen är anonym. Det kan dock icke råda något som helst tvivel om vems verk den är. Såväl runornas form och användning som ornamentiken visa, såsom Stahre riktigt framhåller, tydligt hän på en bestämd ristare, nämligen Åsmund Kåreson. Ornamentiken erinrar i hög grad om den av Åsmund signerade Ölsta-stenen (U 871). De båda runstenarna från Gryta sn äro representativa prov på Åsmunds konst, då den är som bäst. De visa i huvudsak samma ornamentala mönster, endast med de variationer som de olika ristningsytorna kunde föranleda. Det är ett myller av ormkroppar, utom den stora inskriftbärande ormen icke mindre än nio småormar, alla upprepande och varierande samma slingrande böljerörelse. Det ger ett intryck av en lekfull och behaglig rytm. Av Åsmund-ristningarnas språkliga drag återfinna vi bruket av o-runan för nasalerat a (**þino**, **hons**) och bruket av skiljetecken endast mellan ordgrupper, varvid samma runa kunde användas för att beteckna sista ljudet i ett ord och det första i det följande (**honsalukups**). Bönen för den döde har den hos Åsmund så vanliga formen, då även Guds moder anropas.